

SERVICE-LEARNING: MENGUNGKAP DEFINISI UNTUK PEMBELAJARAN ABAD KE 21

(Service-Learning: Defining the Service Learning Concepts According to 21st Century Learning)

MAZNAH IBRAHIM*, NORAIN AZLAN, NOR AFIAN YUSOF, JAMSARI ALIAS & NAJAH NADIAH AMRAN

ABSTRACT

Service-Learning or the learning based on service is defined as a method of teaching and learning strategy which optimized experiences in serving the community. Although this practice of teaching and learning has given positive impacts; practitioners and researchers alike are still uneven in their consent regarding the best way to define and characterize the concept of Service-Learning. The main focus of this article is to analyze the key elements in the definition about Service Learning. This article will discuss and elaborate on the concept of Service Learning into four main parts, namely; a general explanation of Service-Learning, different kinds of participation in Service-Learning, the approaches in Service-Learning and the impacts of Service-Learning. In confronting the challenges of the 21st century learning strategy, the implementation of Service-Learning as a learning process based on experiences is timely because it provides students with a strong knowledge for the content of the course, the skills required by the market career, also in instilling positive values required for community development and community change.

Keywords: Definition of Service-Learning; involvement of Service-Learning; approach to Service-Learning; the impact of Service-Learning; 21st century learning

ABSTRAK

Service-Learning atau pembelajaran berasaskan khidmat ditakrifkan sebagai satu kaedah pengajaran dan pembelajaran yang mengoptimalkan pengalaman dalam berkhidmat kepada masyarakat. Walaupun amalan p n p ini telah terbukti memberi impak yang positif, para pengamal dan penyelidik masih tidak sekata dalam persetujuan mereka mengenai cara yang terbaik untuk mendefinisikan dan mencirikan konsep Service Learning ini. Matlamat utama artikel ini adalah untuk menganalisa elemen-elemen penting dalam definisi oleh para penyelidik tentang Service-Learning. Justru itu, artikel ini akan membincangkan dan menghuraikan konsep Service Learning kepada empat bahagian utama iaitu penjelasan Service-Learning secara umum, penglibatan dalam Service-Learning, pendekatan dalam Service-Learning dan impak yang diperolehi daripada Service-Learning. Dalam menghadapi cabaran mendepani strategi pembelajaran abad ke 21, amalan Service-Learning adalah salah satu proses pembelajaran berasaskan pengalaman yang sesuai kerana ia menyediakan pelajar dengan pengetahuan yang mantap terhadap kandungan kursus, kemahiran-kemahiran yang diperlukan oleh pasaran kerjaya, juga nilai-nilai positif yang diperlukan untuk pembangunan masyarakat serta perubahan komuniti.

Katakunci: Definisi Service-Learning; penglibatan Service-Learning; pendekatan Service-Learning; impak Service-Learning; pembelajaran abad ke 21.

PENDAHULUAN

Service-Learning atau pembelajaran berasaskan khidmat ditakrifkan sebagai satu kaedah pengajaran dan pembelajaran menggunakan pengalaman dalam berkhidmat kepada masyarakat (Maznah Hj Ibrahim et al 2014). Kaedah ini telah menjadi salah satu amalan pembelajaran yang telah lama diperkenalkan di Amerika Syarikat, Kanada, Britain dan Australia. Kajian yang dijalankan di negara-negara tersebut juga membuktikan bahawa ianya membawa impak yang positif kepada mereka yang terlibat (Najah Nadiyah Amran & Hamdi bin Ishak 2017). Namun begitu, walaupun amalan ini telah dijalankan selama beberapa dekad serta terbukti memberi impak yang positif, para penyelidik dan pengamal masih tidak dapat mencapai persetujuan mengenai cara yang terbaik untuk mendefinisikan dan mencirikan konsep *Service Learning* ini (Andrew Furco 2011; Cho See Chong 2014). Ini menunjukkan *Service Learning* sukar untuk diperjelaskan atau difahami sehinggakan terdapat pelbagai tafsiran yang diberikan terhadap konsep ini juga pelbagai pendekatan digunakan untuk melaksanakan aktiviti *Service Learning* (Cho See Chong 2014).

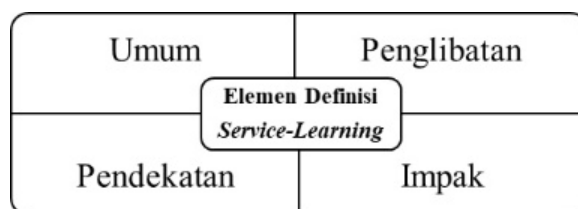
Lebih merumitkan lagi apabila penggunaan istilah *Service-Learning* ini digunakan untuk menggambarkan pelbagai bentuk pengalaman dan pembelajaran lain. Hakikatnya konsep *Service-Learning* tidak sama dengan konsep khidmat sosial lain seperti khidmat komuniti, aktiviti kesukarelawanan atau pun latihan praktikal walaupun ianya diterjemahkan sebagai aktiviti yang sama (Cho See Chong 2014; Greenwood 2015). Di Malaysia, pendekatan *Service-Learning* masih lagi bersifat khidmat sosial yang terhad kepada elemen kesukarelawan. Ia masih dalam proses awal diterjemahkan secara menyeluruh dalam kurikulum dan program fakulti secara terancang (Najah Nadiyah Amran & Hamdi bin Ishak 2017). Ini menjelaskan bahawa objektif dan pelaksanaan *Service-Learning* masih kurang jelas difahami dalam perlaksanaannya dan memerlukan kepada penyelidikan untuk merungkai perbezaan *Service Learning* dengan aktiviti khidmat yang lain.

Perbezaan ini dapat dikenal pasti melalui objektif dan pelaksanaan *Service-Learning* yang berkait rapat dengan kursus atau subjek yang diambil oleh pelajar. Di mana pelaksanaan *Service-Learning* perlu diperjelaskan kepada pelajar bahawa aktiviti dan kaedah ini termasuk dalam tugas atau aktiviti kursus yang dinilai (Greenwood 2015; Najah Nadiyah Amran et al. 2016). Tambahan pula, penglibatan pelajar secara aktif dalam menjalani perkhidmatan yang dirancang membolehkan pelajar mempelajari sesuatu di samping membangunkan pengetahuan, kemahiran dan nilai diri mereka (Johari Surif et al. 2014). Justeru, pelbagai definisi telah diberikan bagi menggambarkan istilah, objektif, pendekatan, juga impak yang diperolehi daripada amalan dan pelaksanaan *Service Learning*. Istilah yang diberikan adalah hasil daripada kajian-kajian yang telah dilaksanakan kepada pelajar dan komuniti, untuk membuktikan bahawa pendefinisian yang diberikan oleh setiap penyelidik menjurus kepada amalan *Service-Learning*.

Oleh itu, penulisan ini akan melihat elemen-elemen yang terdapat dalam definisi-definisi yang diberikan oleh penyelidik lalu terhadap istilah *Service Learning* atau pembelajaran berasaskan perkhidmatan. Serta penulisan ini akan mengenal pasti bagaimanakah definisi yang diberikan menepati dengan cabaran dalam melahirkan graduan kalis masa hadapan.

DEFINISI *SERVICE-LEARNING*

Pelbagai kajian telah dijalankan bagi memberikan definisi yang sesuai dan lebih tepat terhadap amalan *Service-Learning* ini. Definisi yang diberikan untuk menjelaskan istilah ini dapat dibahagikan kepada empat bahagian utama iaitu penjelasan secara umum, penglibatan dalam *Service-Learning*, pendekatan dalam *Service-Learning* dan impak yang diperolehi daripada *Service-Learning*, seperti mana yang diperjelaskan dalam Rajah 1 di bawah.

RAJAH 1. Elemen Definisi *Service Learning*

Penjelasan Umum Istilah *Service-Learning*

Service-Learning secara umum telah didefinisikan sebagai kaedah pengajaran dan pembelajaran (Kate McPherson 1996; Kamisah Osman 2011; Najah Nadiah Amran & Hamdi bin Ishak 2017), metodologi pengajaran dan pembelajaran (Martha Ellis 2013; Paul Benneworth & David Charles 2013), pedagogi (Eyler & Giles D. Jr 1999; Astin et al. 2000; Deeley 2014), proses pembelajaran dan perkembangan pelajar (LT Burns 1998; Essential Service-Learning Resources Guide. 2002), strategi pengalaman dan pembelajaran (Seifer SD & Connors K. 2007; Christine I. Celio, Joseph Durlak & Allison Dymnicki 2011; Prasart Nuangchalem 2014), pengalaman pembelajaran yang mempunyai kredit (Robert Bringle & Julie Hatcher 1995), model pembelajaran berasaskan pengalaman (Wenger 1998; Ardani, Sugeng Utaya & Budijanto 2016) dan pembelajaran berasaskan khidmat (Najah Nadiah Amran et al. 2016).

Service-Learning mewakili pedagogi yang berpusatkan pelajar, di mana ianya dibentuk melalui pengalaman pelajar menjalani aktiviti di lapangan (Eyler & Giles D. Jr 1999; Prasart Nuangchalem 2014). Pembelajaran melalui pengalaman ini bertujuan melibatkan individu secara aktif (Andrew Furco & Shelley H. Billig 2002) dan ianya merujuk kepada pengalaman pendidikan yang disusun secara berstruktur (Pamela Steinke & Peggy Fitchy 2007; Seifer SD & Connors K. 2007). Bahkan manifestasi falsafah pendidikan menyenaraikan *Service-Learning* sebagai satu kaedah juga amalan pengajaran dan pembelajaran (Kamisah Osman 2011) yang berimpak tinggi (HIEP – *High Impact Educational Practice*) di universiti-universiti terkemuka dunia (Najah Nadiah Amran & Hamdi bin Ishak 2017). Ini kerana kaedah ini menyediakan peluang yang berharga kepada pelajar untuk melalui pembelajaran berdasarkan pengalaman di dunia nyata.

Berdasarkan penjelasan umum terhadap istilah yang diberikan kepada *Service Learning* dalam kajian-kajian yang lalu, menjelaskan bahawa *Service Learning* sebagai kaedah pengajaran dan pembelajaran berasaskan pengalaman menerusi perkhidmatan yang diberikan.

Penglibatan Dalam *Service Learning*

Dalam definisi yang diberikan terhadap *Service-Learning* dijelaskan aspek penglibatan sebagai salah satu aspek dalam amalan pengajaran dan pembelajaran. Penglibatan ini boleh dilihat dari sudut penglibatan pelajar itu sendiri, komuniti yang terlibat, dan juga ahli fakulti dan universiti. Tambahan pula pengalaman lalu, refleksi, aktiviti yang terancang dan pembelajaran akademik juga dilibatkan dalam amalan *Service-Learning* bagi sebahagian pengkaji yang telah mendefinisikan istilah ini. Subjek utama dalam *Service-Learning* ini adalah melibatkan pelajar bersama dengan komuniti (Robert Bringle & Julie Hatcher 1995; Kate McPherson 1996; LT Burns 1998; Eyler & Giles D. Jr 1999; Essential Service-Learning Resources Guide 2002; Andrew Furco & Shelley H. Billig 2002; Elias Mporu 2007; Seifer SD & Connors K. 2007; Paul Benneworth & David Charles 2013).

Service-Learning melibatkan pelajar secara aktif (LT Burns 1998) melalui aktiviti yang disusun secara terancang (Essential Service-Learning Resources Guide. 2002). Khidmat komuniti yang dirancang oleh ahli fakulti dan pihak universiti merupakan kolaborasi yang memainkan peranan yang penting. Ini kerana menurut Elias Mporu (2007) *Service-Learning* melibatkan manfaat positif yang diterima untuk pembangunan komuniti yang terlibat. Gabungan di antara pembelajaran akademik (Eyler & Giles D. Jr 1999; Astin et al. 2000) dan pengalaman di lapangan (Wenger 1998; Najah Nadiyah Amran et al. 2016) menjadikan kursus yang diterapkan amalan *Service Learning* memasukkan elemen persediaan sebelum menajalani aktiviti *Service Learning* dan refleksi hasil daripada pengalaman yang dilalui (Seifer SD & Connors K. 2007; Kamisah Osman 2011).

Oleh itu, jelaslah *Service-Learning* melibatkan pelajar bersama dengan komuniti melalui gabungan di antara pembelajaran akademik dengan pengalaman dunia nyata. Penglibatan universiti atau ahli fakulti dapat dilihat sebagai penyedia atau perancang kepada penyusunan aktiviti tersebut. Justeru, penglibatan di dalam aktiviti *Service Learning* adalah pelajar memberikan khidmat kepada komuniti melalui perancangan dan penyusunan aktiviti daripada ahli fakulti.

PENDEKATAN DALAM *SERVICE-LEARNING*

Pendekatan dalam amalan *Service-Learning* ini menjadi elemen penting dalam menjelaskan definisi yang dibawa oleh para penyelidik berkaitan istilah yang diberikan kepada perkataan *Service-Learning*. Bahkan ianya menyifatkan dengan lebih terperinci unsur-unsur yang terdapat dalam amalan *Service-Learning*. Antaranya adalah mengintegrasikan khidmat komuniti dengan kurikulum akademik, khidmat yang diberikan memenuhi keperluan komuniti, melalui proses persediaan dan refleksi, dan membantu pelajar menerapkan pengetahuan teori ke dalam realiti sebenar.

Mengintegrasikan Khidmat Komuniti Dengan Kurikulum Akademik

Ramai penyelidik memilih untuk mendefinisikan *Service-Learning* sebagai mengintegrasikan khidmat komuniti dengan kurikulum akademik kursus (Kate McPherson 1996; Eyler & Giles D. Jr 1999; Andrew Furco & Shelley H. Billig 2002; Seifer SD & Connors K. 2007; Christine I. Celio,

Joseph Durlak & Allison Dymnicki 2011; Martha Ellis 2013; Paul Benneworth & David Charles 2013). Aktiviti khidmat komuniti yang dijalankan akan bertujuan untuk memenuhi objektif pembelajaran (Pamela Steinke & Peggy Fitchy 2007; Najah Nadiah Amran & Hamdi bin Ishak 2017) yang digariskan serta menghubungkan secara khusus pembelajaran berasaskan pengalaman dalam kurikulum pendidikan (Kamisah Osman 2011; Ali Hebert & Petra Hauf 2015). Hakikatnya, *Service Learning* kebiasaannya diaplikasikan dalam kursus formal (teras akademik, elektif, vokasional) dan ianya menjadi amalan dalam kursus-kursus yang ditawarkan di universiti (Andrew Furco & Shelley H. Billig 2002)

Khidmat Yang Diberikan Memenuhi Keperluan Komuniti

Service-Learning disifatkan sebagai amalan pengajaran dan pembelajaran yang dikaitkan dengan kurikulum akademik dan memenuhi objektif kursus. Bahkan ianya juga digariskan sebagai khidmat yang dilakukan untuk memenuhi keperluan komuniti setempat (Robert Bringle & Julie Hatcher 1995; LT Burns 1998; Essential Service-Learning Resources Guide 2002; Pamela Steinke & Peggy Fitchy 2007; Kamisah Osman 2011; Najah Nadiah Amran & Hamdi bin Ishak 2017). Khidmat bakti yang disalurkan pelajar memberikan sumbangan bermakna kepada masyarakat (LT Burns 1998; Prasart Nuangchalem 2014; Najah Nadiah Amran et al. 2016), manfaat yang luas kepada komuniti (Elias Mpofu 2007), dan perubahan yang positif terhadap individu, organisasi, kejurangan serta sistem dalam masyarakat (Essential Service-Learning Resources Guide 2002). Tambahan pula menurut Kamisah Osman (2011) *Service-Learning* adalah pedagogi pembangunan masyarakat kerana amalan pengajaran dan pembelajaran ini mampu memberi perubahan kepada pembangunan sesebuah komuniti. Justeru, jelaslah *Service Learning* adalah khidmat komuniti yang bersifat memenuhi keperluan masyarakat setempat.

Melalui Proses Persediaan Dan Refleksi

Experiential Learning dan *Service Learning* adalah dua kaedah pembelajaran yang membawa pelajar merasai, menghayati, dan seterusnya mengalami sendiri hasil pembelajaran yang diperuntukkan. Namun begitu perbezaan di antara dua amalan pengajaran dan pembelajaran ini adalah *Service-Learning* melibatkan pelajar dalam kitaran melakukan khidmat dan adanya refleksi sebagai elemen yang diterapkan (Norazila Mat et al. 2015). Berdasarkan penjelasan ini jelaslah aktiviti *Service-Learning* akan melalui proses persediaan sebelum memberikan khidmat, kitaran khidmat yang dilalui juga refleksi daripada khidmat yang diberikan. Sebahagian penyelidik menjelaskan elemen berikut dalam definisi yang diberikan terhadap amalan *Service Learning* ini.

Service-Learning adalah proses pendidikan dan pembelajaran yang berkembang dan tersusun dalam sesebuah kurikulum dan kokurikulum (Essential Service-Learning Resources Guide. 2002). Proses pembelajaran ini memperuntukkan pelajar untuk membuat persediaan dari segi pengetahuan asas yang kukuh terhadap khidmat yang akan diberikan (Kamisah Osman 2011). Kitaran khidmat yang diberikan pelajar adalah salah satu gaya pembelajaran yang dilalui melalui pengalaman yang menekankan perolehan maklumat melalui pengalaman individu itu sendiri (Norasmah Hj Othman et al. 2003).

Pelajar akan membuat refleksi hasil daripada *Service-Learning* yang dilalui oleh mereka (Robert Bringle & Julie Hatcher 1995). Refleksi tersebut bersifat akademik dan dihasilkan

daripada apa yang dipelajari melalui amalan pedagogi yang sistematik (Eyler & Giles D. Jr 1999; Prasart Nuangchalerm 2014). Refleksi daripada aktiviti *Service-Learning* dilakukan oleh pelajar dalam tempoh tertentu yang ditetapkan (Essential Service-Learning Resources Guide. 2002). Justeru, *Service-Learning* adalah amalan yang memerlukan persediaan sebelum menjalankan khidmat tersebut dan adanya proses refleksi setelah selesai menjalani aktiviti tersebut.

Membantu Pelajar Menerapkan Pengetahuan Teori Ke Dalam Realiti Sebenar

Service-Learning dikenal pasti membuka ruang dan peluang bagi pelajar untuk melihat dengan jelas perkaitan di antara pembelajaran secara teori yang mereka perolehi dalam kuliah dengan realiti sebenar menerusi pengalaman khidmat komuniti yang dijalankan (Seifer SD & Connors K. 2007). Ini kerana menurut Mazuki Mohd Yasim (2011) kaedah pengajaran secara tradisonal iaitu 'chalk and talk' tidak lagi sesuai dengan arus perdana pembangunan mahasiswa kini kerana ianya kurang memberi impak yang maksimum kepada perkembangan kognitif, psikomotor dan afektif pelajar.

Oleh itu, *Service-Learning* merupakan satu proses pendidikan, di mana pelajar dapat belajar dalam konteks yang sebenar melalui hubungkan teori akademik dengan aplikasi praktikal berasaskan konsep kurikulum yang telah digariskan (Kate McPherson 1996; Astin et al. 2000; Elias Mpofo 2007; Kamisah Osman 2011). Peluang yang diberikan ini sebagai salah satu cara mencabar kelaziman di dalam bilik darjah (Najah Nadiah Amran et al. 2016). Justeru, pendekatan *Service-Learning* dikenal pasti sebagai salah satu cara membantu pelajar menerapkan pengetahuan teori ke dalam realiti sebenar.

IMPAK YANG DIPEROLEHI DARIPADA *SERVICE-LEARNING*

Definisi yang diberikan oleh penyelidik-penyelidik ada diperjelaskan berkaitan impak yang diperolehi hasil daripada aktiviti *Service-Learning*. Sama ada impak kepada pelajar dan komuniti yang terlibat sepertimana yang diperjelaskan oleh Mary Pentince & Gail Robinson (2010) bahawa amalan *Service-Learning* melahirkan graduan yang holistik yang mampu berperanan dengan baik di tengah-tengah masyarakat. Impak yang diperolehi oleh pelajar dapat dilihat daripada tiga aspek utama iaitu; pengetahuan terhadap kandungan kursus dan pembelajaran, sikap terhadap komuniti dan pembelajaran, serta nilai yang diperolehi daripada aktiviti tersebut. Di samping itu, sebahagian penyelidik berpandangan bahawa masyarakat yang terlibat akan menerima impak yang positif hasil penerimaan terhadap aktiviti *Service Learning* yang dijalankan di komuniti mereka dari sudut pembangunan komuniti (Seifer SD & Connors K. 2007) serta perkongsian intelektual di antara ahli universiti dengan komuniti.

Pengetahuan Terhadap Kandungan Kursus Dan Pembelajaran

Dalam memberikan definisi *Service-Learning* Robert Bringle dan Julie Hatcher (1995) menyebutkan bahawa pendekatan ini membantu pelajar dalam lebih memahami pembelajaran teori yang terkandung dalam kursus mereka. Ini menjadikan pembelajaran teori mereka di dalam kuliah lebih bermakna dan difahami (Kate McPherson 1996; Astin et al. 2000) kerana para pelajar berpeluang mengaplikasikan pembelajaran di dalam dewan kuliah kepada komuniti (Elias Mpofo

2007). Bahkan Wenger (1998) menyebutkan pembelajaran menjadi lebih unik berbanding pembelajaran di dalam kelas semata-mata. Pembelajaran melalui pengalaman ini dipercayai dapat mengukuhkan lagi kemahiran akademik para pelajar (Kate McPherson 1996; Eyer & Giles D. Jr 1999; Essential Service-Learning Resources Guide 2002; Seifer SD & Connors K. 2007). Jelaslah definisi yang diberikan bahawa *Service-Learning* memberi impak kepada prestasi akademik pelajar, penambahan pengetahuan dan juga pengalaman hasil daripada menjalani aktiviti ini.

Sikap Terhadap Pembelajaran Dan Komuniti

Perubahan sikap yang positif dilakukan oleh pelajar terhadap komuniti dan pembelajaran juga adalah sebahagian definisi yang diberikan oleh penyelidik terhadap istilah *Service-Learning* ini. Ardani, Sugeng Utaya & Budijanto (2016) dalam kajian yang dilakukan berkaitan pengaruh Model *Service-Learning* terhadap hasil pembelajaran menyatakan bahawa impak yang besar dapat dilihat terhadap diri pelajar adalah mereka lebih bersikap tanggungjawab terhadap diri mereka khususnya dalam pengajian dan pembelajaran. Selari dengan pandangan Najah Nadiyah Amran et al. (2016) *Service-Learning* mampu menumbuhkan minat dan juga kepuasan terhadap subjek yang dipelajari. Bahkan para pelajar juga dikatakan lebih menghargai disiplin ilmu mereka (Robert Bringle & Julie Hatcher 1995).

Selain itu, sebahagian penyelidik melihat *Service-Learning* memberi impak terhadap perubahan sikap pelajar kepada komuniti mereka. Sebahagian menjelaskan bahawa satu perubahan yang positif dapat dilihat apabila pelajar boleh mengaitkan pembelajaran teori mereka di dalam kuliah dengan khidmat yang diberikan kepada komuniti (Seifer SD & Connors K. 2007). Pada tahap yang lain definisi yang diberikan bahawa *Service Learning* menanamkan sikap tanggungjawab terhadap komuniti dan masyarakat sekeliling (Kamisah Osman 2011; Seifer SD & Connors K. 2007). Pendapat yang lain turut menjelaskan sikap positif yang boleh dikenal pasti ke atas pelajar yang menyertai *Service-Learning* adalah bersungguh dalam usaha ingin mengatasi masalah masyarakat (Prasart Nuangchalerm 2014) serta rasa yang kukuh dalam jiwa ingin berkhidmat untuk masyarakat (Maznah Hj Ibrahim. 2014).

Nilai Yang Diperolehi Daripada *Service Learning*

Pembentukan nilai-nilai baharu dalam diri pelajar dapat dilihat oleh penyelidik-penyelidik lalu dalam kajian mereka. Perkara ini menjadikan ianya adalah antara unsur penting yang dimasukkan di dalam definisi *Service Learning*. Boleh dikenal pasti bahawa pembentukan nilai-nilai positif dapat mempengaruhi pelajar setelah menjalani aktiviti *Service-Learning* terutama dalam pembentukan tanggungjawab sivik terhadap komuniti dan masyarakat (Robert Bringle & Julie Hatcher 1995; Kate McPherson 1996; Essential Service-Learning Resources Guide 2002; Elias Mpofo 2007; Seifer SD & Connors K. 2007; Kamisah Osman 2011; Paul Benneworth & David Charles 2013; Najah Nadiyah Amran & Hamdi bin Ishak 2017).

Kemahiran yang dimiliki oleh pelajar setelah menjalani aktiviti *Service-Learning* antaranya adalah kemahiran menyelesaikan masalah (Kate McPherson 1996; LT Burns 1998). Ini kerana aktiviti *Service-Learning* itu sendiri menuntut pelajar berfikir secara kritikal dan logik dalam mencari solusi dan ketika berhadapan dengan cabaran dan masalah (Mary Pentince & Gail Robinson 2010). Oleh itu, pelajar dapat terapkan apa yang dipelajari di dalam kuliah dalam menyelesaikan cabaran yang didepani dalam sesebuah komuniti (Seifer SD & Connors K. 2007). Selain itu, antara definisi lain yang dijelaskan sebagai impak yang diperolehi pelajar hasil daripada

menjalani aktiviti *Service-Learning* seperti peningkatan terhadap nilai peribadi yang positif (Robert Bringle & Julie Hatcher 1995; Najah Nadiah Amran et al. 2016), meningkatkan motivasi dalam pembelajaran (Kate McPherson 1996; Maznah Hj Ibrahim, 2014; Najah Nadiah Amran et al. 2016), serta membina kemahiran kepimpinan (Najah Nadiah Amran et al. 2016).

Dijelaskan bahawa kesemua kemahiran dan nilai-nilai yang dibentuk ini adalah penting bagi melahirkan graduan yang mampu bersaing di peringkat global serta memenuhi kehendak pasaran kerjaya (Mary Pentince & Gail Robinson 2010; Najah Nadiah Amran & Hamdi bin Ishak 2017).

Justeru secara keseluruhannya, *Service-Learning* atau Pembelajaran Berasaskan Perkhidmatan dapat didefinisikan kepada empat elemen. Pertama, istilah umum untuk menggambarkan *Service-Learning* sebagai amalan pengajaran dan pembelajaran. Kedua, ianya melibatkan pelajar dan masyarakat sebagai subjek utama melalui perancangan yang dibuat oleh ahli fakulti dan universiti bersama komuniti. Ketiga, amalan ini menggunakan pendekatan mengintegrasikan khidmat komuniti dengan kurikulum akademik, memenuhi keperluan komuniti, melalui proses persediaan dan refleksi serta membantu pelajar menerapkan pengetahuan teori ke dalam realiti sebenar. Keempat, impak yang bakal diperolehi daripada aktiviti *Service-Learning* kepada pelajar adalah meningkat pengetahuan terhadap kandungan kursus dan pembelajaran, perubahan sikap terhadap komuniti dan pembelajaran, serta pembentukan nilai positif. Bahkan impak ini juga akan diperolehi oleh komuniti yang terlibat di mana amalan *Service-Learning* memberi peningkatan ke arah pembangunan komuniti.

SERVICE-LEARNING DAN PEMBELAJARAN ABAD KE 21

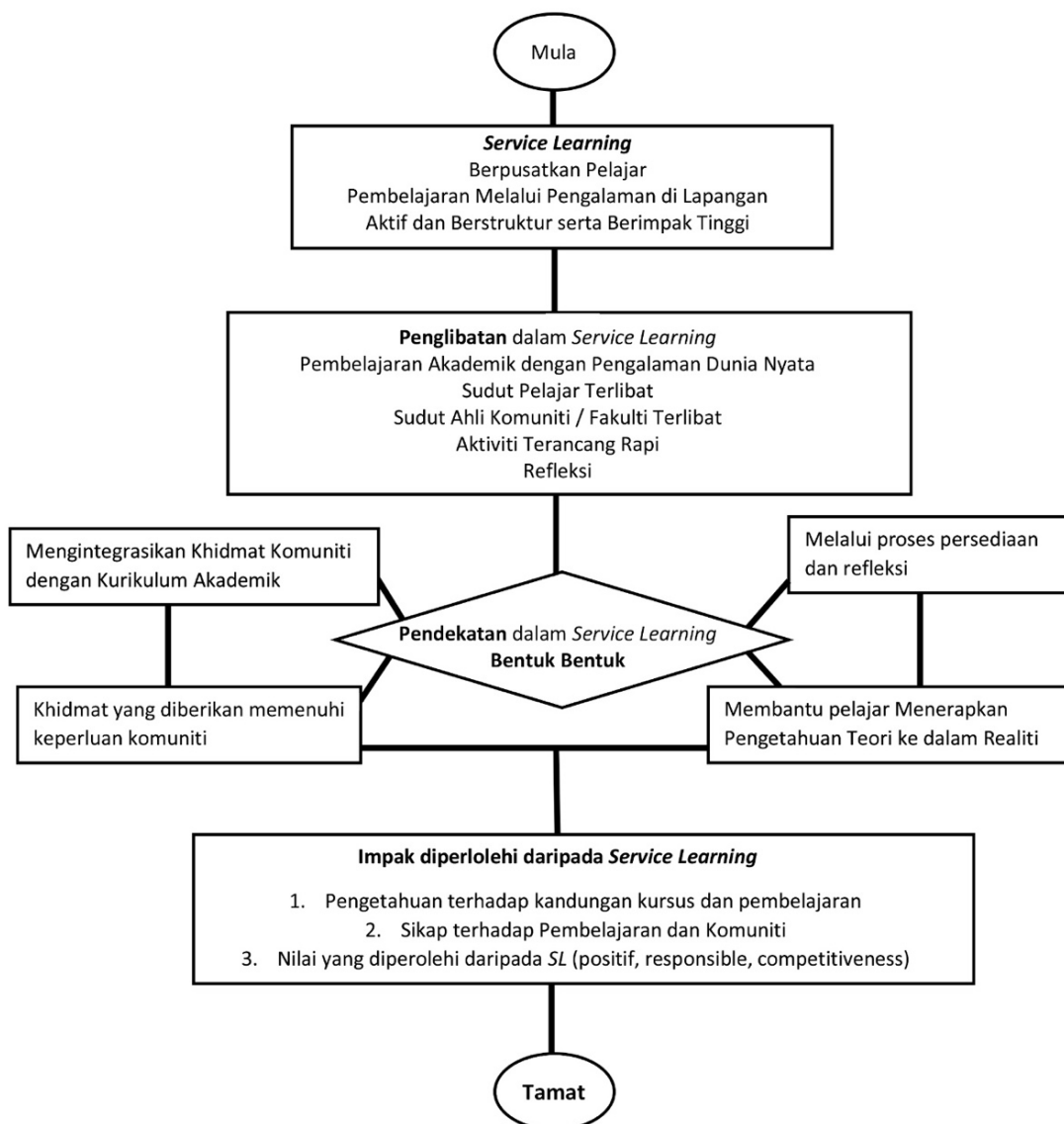
Menjadi cabaran kepada mahasiswa yang menuntut di Institut Pengajian Tinggi (IPT) sama ada awam atau swasta untuk mempersiapkan diri dengan pengetahuan, kemahiran, juga nilai yang diperlukan oleh kehendak pasaran kerjaya agar menjadi graduan yang holistik sesuai dengan kehendak masa hadapan. Kedatangan globalisasi telah membawa transformasi dalam pelbagai lapangan. Suatu proses anjakan paradigma juga perlu dilakukan dalam kaedah pengajaran dan pembelajaran (PdP) yang berkesan agar sistem pendidikan negara terus unggul dan memenuhi keperluan globalisasi (Nor Khayati Basir, Mohd Isa Hamzah & Khadijah Abdul Razak 2017). *Saidina Umar al-Khattab R.A* juga menegaskan supaya reka bentuk pendidikan anak-anak wajib berdasarkan keperluan masa hadapan mereka (Mohd Tarmimi Mat Hussin, Mohd Adri Che Noh & Maimun Aqsha Lubis 2016).

Melahirkan graduan yang berkualiti bukan sahaja dalam bidang akademik semata-mata malahan dari segi kemahiran-kemahiran lain seperti kepimpinan, kemahiran komunikasi, nilai murni dan sebagainya telah menjadi kayu ukur kepada keluaran graduan yang berkualiti di IPTA (Norazila Mat et al. 2015). Perkara ini adalah selari dengan asas yang menjadi tujuan penubuhan institusi pengajian tinggi, adalah untuk melahirkan individu-individu yang berpengetahuan, cekap, berkemahiran tinggi dan bersedia untuk mengaplikasikan segala pengetahuan juga kemahiran ke arah pembangunan sektor dan organisasi (Ahmad Munawar Ismail & Zakaria Stapa 2011). Walaupun kemahiran-kemahiran ini cuba dipupuk melalui pelbagai aktiviti yang di jalankan di universiti sama ada di dalam kuliah, di makmal atau di luar kuliah, namun realitinya graduan-graduan yang dihasilkan masih kurang kreatif dan kurang berdaya saing dalam menghadapi cabaran kerjaya dalam kehidupan (Yee Mei Heong 2011).

Norasmah Hj Othman et al. (2003), menyatakan keberhasilan sesuatu kursus atau program tidak dapat dikecapi sekiranya pengajaran dan pembelajaran teori sahaja yang diamalkan. Gabungan di antara pembelajaran teori dan praktikal adalah lebih menarik, ini kerana ianya akan melibatkan pelajar secara aktif dalam proses pengajaran dan pembelajaran tersebut. Strategi ini bagi membantu pelajar memperoleh pengalaman sebenar mengenai perkara-perkara yang dipelajari. *Service-Learning* boleh dikategorikan dalam kaedah pengajaran dan pembelajaran berasaskan pengalaman dan penglibatan sebenar pelajar di lapangan untuk memenuhi keperluan komuniti di samping mengaplikasikan teori pembelajaran di dalam kuliah (Aliyu Deba A. et al. 2015). Kajian yang dijalankan oleh Najah Nadiyah Amran et al. (2016), memperihalkan bahawa ciri-ciri yang diperolehi daripada pendekatan *Service-Learning* adalah memberi pengalaman sebenar dan pengajaran yang bermakna, berkait dengan bidang yang diambil, bakti dan sumbangan kepada komuniti, dan memberi impak yang positif kepada pelajar dan komuniti.

Oleh itu, *Service-Learning* bukan sekadar amalan pembelajaran yang berpusatkan pelajar malahan ianya memberi impak yang positif kepada pembelajaran juga pembangunan diri pelajar. Tambahan pula, melalui amalan ini melahirkan pelajar yang bukan sahaja membangunkan kemahiran diri malahan memenuhi kehendak komuniti setempat (Johari Surif et al. 2014). Ini kerana kursus yang diterapkan amalan *Service-Learning* akan menyediakan pendekatan menyelesaikan masalah komuniti dan memberi peluang kepada pelajar merasai sendiri masalah kesusahan masyarakat sekaligus memberi kesedaran yang tinggi kepada pelajar (Mohd Fathi Adnan et al. 2013).

Justeru, perubahan demi perubahan yang berlaku dalam pembangunan komuniti perlu di ambil kira oleh pihak IPT, ini kerana institusi akan melahirkan graduan yang akan berhadapan dengan masyarakat. IPT memikul tanggungjawab yang amat besar dalam menyediakan pelajar yang memiliki sifat kompetitif di peringkat global. Tambahan pula, pensyarah juga perlu cakna dengan perubahan transformasi supaya pengajaran dan pembelajaran yang disediakan sesuai dengan perkembangan semasa (Johari Surif et al. 2014). Rajah 2 menyimpulkan aturan perjalanan pembelajaran *Service-Learning* secara komprehensif.

RAJAH 2. Carta Alir *Service-Learning*

KESIMPULAN

Kesimpulannya, *Service-Learning* atau pembelajaran berasaskan khidmat ditakrifkan sebagai satu kaedah pengajaran dan pembelajaran menggunakan pengalaman dalam berkhidmat kepada masyarakat (Maznah Hj Ibrahim, 2014; Najah Nadiah Amran et al. 2016). Pelbagai kajian dan penyelidikan telah dilakukan oleh para penyelidik bagi mengenal pasti istilah yang lebih sesuai dan tepat dalam menggambarkan amalan *Service-Learning* ini. Walaupun amalan ini telah dijalankan selama beberapa dekad serta terbukti memberi impak yang positif, para penyelidik dan pengamal masih tidak dapat mencapai persetujuan mengenai cara yang terbaik untuk mendefinisikan dan mencirikan konsep *Service-Learning* ini (Andrew Furco 2011; Cho See Chong 2014). Oleh itu, penulisan ini telah menganalisa elemen-elemen yang terdapat dalam definisi yang diberikan oleh para penyelidik terhadap istilah *Service-Learning* serta penulisan ini mengenal

pasti bagaimanakah definisi yang diberikan menepati dengan cabaran dalam melahirkan graduan kalis masa hadapan.

Definisi yang diberikan untuk menjelaskan istilah ini dapat dibahagikan kepada empat bahagian utama iaitu penjelasan secara umum, penglibatan dalam *Service Learning*, pendekatan dalam *Service-Learning* dan impak yang diperolehi daripada *Service Learning*. Hasil analisis mendapati *Service-Learning* menggambarkan amalan pengajaran dan pembelajaran. Kedua, ianya melibatkan pelajar dan masyarakat sebagai subjek utama melalui perancangan yang dibuat oleh ahli fakulti dan universiti bersama komuniti. Ketiga, amalan ini menggunakan pendekatan mengintegrasikan khidmat komuniti dengan kurikulum akademik, memenuhi keperluan komuniti, melalui proses persediaan dan refleksi serta membantu pelajar menerapkan pengetahuan teori ke dalam realiti sebenar. Keempat, impak yang bakal diperolehi daripada aktiviti *Service-Learning* kepada pelajar adalah meningkat pengetahuan terhadap kandungan kursus dan pembelajaran, perubahan sikap terhadap komuniti dan pembelajaran, serta pembentukan nilai positif. Bahkan impak ini juga akan diperolehi oleh komuniti yang terlibat di mana amalan *Service-Learning* memberi peningkatan ke arah pembangunan komuniti. Justeru, dalam mendepani cabaran melahirkan mahasiswa kalis masa hadapan, amalan pengajaran dan pembelajaran *Service-Learning* adalah salah satu strategi proses pembelajaran berasaskan pengalaman yang sesuai, kerana ianya menyediakan pelajar dengan pengetahuan yang mantap terhadap kandungan kursus, kemahiran-kemahiran yang diperlukan oleh pasaran kerjaya, juga nilai-nilai positif yang diperlukan untuk pembangunan masyarakat serta perubahan komuniti.

PERHARGAAN

Penulisan makalah ini adalah berdasarkan daripada hasil penyelidikan berkod FRSG/1/2016/SS19/UKM/03/4.

RUJUKAN

- Ahmad Munawar Ismail & Zakaria Stapa. 2011. Strategi Pembelajaran Penuntut Aliran Pengajian Islam Dan Hubungannya dalam Memenuhi Tuntutan Pasaran. *Journal of Islamic and Arabic Education*. 3 (2):21–30.
- Ali Hebert & Petra Hauf. 2015. Student Learning Through Service Learning: Effects on Academic Development, Civic Responsibility, Interpersonal Skill and Practical Skills. *Active Learning in Higher Education*. 16 (1):37–49.
- Aliyu Deba A., Jabor M. K., Sukri Saud M. & Buntat Y. 2015. Dilemmas Affects The Integration of Service-Learning in Technical and Vocational Education in Nigeria. *Asia Social Sciences*. 11 (10):1–11.
- Andrew Furco. 2011. Service-Learning: A Balanced Approach to Experiential Education. *Education Global Research*. (0):71–76.
- Andrew Furco & Shelley H. Billig. 2002. *Service-Learning: The Essence of the Pedagogy*. Greenwich, CT: Information Age Publishing Inc.
- Ardani, Sugeng Utaya & Budijanto. 2016. Pengaruh Model Pembelajaran *Service-Learning* Terhadap Hasil Belajar Geografi SMA. *Jurnal Pendidikan: Teori, Penelitian, dan Pengembangan*. 1 (11):2145–51.
- Astin, Alexander W, Vogelgesang, Lori J, Ikeda, Elaine K & Yee, Jennifer A. 2000. How service

learning affects students.

- Cho See Chong. 2014. *Service-Learning Research: Definitional Challenges and Complexities. Asia-Pacific Journal of Cooperative Education*. 15 (4):347–58.
- Christine I. Celio, Joseph Durlak & Allison Dymnicki. 2011. A Meta-Analysis of The Impact of Service-Learning on Students. *Journal of Experiential Education*. 34 (2):164–81.
- Deeley, Susan J. 2014. Critical Perspectives on Service-Learning in Higher Education *Critical Perspectives on Service-Learning in Higher Education*. doi:10.1057/9781137383259.
- Elias Mpofo. 2007. Service-Learning Effects on The Academic Learning of Rehabilitation Services Students. *Michigan Journal of Community Service Learning*.46–52.
- Essential Service-Learning Resources Guide. 2002. *Essential Service-Learning Resources Guide*.
- Eyler, J. & Giles D. Jr. 1999. *Where's The Learning In Service-Learning*. San Franscisco: Jossey-Bass.
- Greenwood, Debra Abston. 2015. Outcomes of an Academic Service-Learning Project on Four Urban Community Colleges. *Journal of Education and Training Studies*. 3 (3):61–71.
- Johari Surif, Nor Aliah Zainal, Nor Hasniza Ibrahim & Abdul Halim Abdullah. 2014. Pengetahuan Dan Amalan “ Akademia Baru ” dalam Kalangan Pensyarah: Satu Kajian Kes Di. Konvensyen Antarabangsa Jiwa Pendidik. 11-13 Ogos 2014.
- Kamisah Osman. 2011. The Inculcation of Generic Skills Through Service Learning Experience Among Science Student Teachers. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 18:148–53.
- Kate McPherson. 1996. *Service-Learning: Getting to the Heart of School Renewal*. Vancouver, WA: School Improvement Project.
- LT Burns. 1998. Make Sure It's Service-Learning, Not Just Community Service. *The Educational Digest*. 64 (2):38–41.
- Martha Ellis. 2013. Successful Community College Transfer Students Speak Out. *Community College Journal of Research and Practice*. 37 (2):73–84.
- Mary Pentince & Gail Robinson. 2010. *Improving Student Learning Outcomes with Service-Learning*. Washington: American Association of Community College.
- Maznah Hj Ibrahim. 2014. *Educating the Educators: Reflections Post SL Projects*. National Action Research Conference. 24-25 June 2014.
- Maznah Hj Ibrahim, Syaidatun Nazirah Abu Zahrin and Fazilah Idris 2014. *Serving for Humanity via Service Learning Projects: Connecting Islam to Global Community*. International Conference of Global Islamic Studies.
- Mazuki Mohd Yasim. 2011. Pembelajaran Berasaskan Pengalaman (Experiential Learning). Dlm. *Pendidikan Luar-Definisi, Falsafah & Aplikasi*,
- Mohd Fathi Adnan, Azlan Abdul Latib, Shahrin Hashim & Noor Syafafwati Mamat. 2013. Impak Kursus Utm Dan Khidmat Komuniti Terhadap Pembangunan Kemahiran Insaniah Pelajar Universiti Teknologi Malaysia. *2nd International Seminar on Quality and Affordable Education (ISQAE 2013)*, 406-410.
- Mohd Tarmimi Mat Hussin, Mohd Adri Che Noh & Maimun Aqsha Lubis. 2016. Pembelajaran Berasaskan Projek (PBP) Sebagai Metodologi Pendidikan Islam Dalam Pembelajaran Abad Ke-21. *Wacana Pendidikan Islam (Siri 11)*.
- Najah Nadiah Amran & Hamdi bin Ishak. 2017. *Service-Learning Bersama OKU: Pengalaman Latihan Industri Pelajar FPI, UKM*. *Jurnal al-Turath*. 2 (1):1–9.
- Najah Nadiah Amran, Maznah Ibrahim, Rosilah Hassan & Khaidzir Ismail. 2016. Pendekatan service-learning dalam kursus kemahiran insaniah: transformasi positif dalam kalangan pelajar perubatan ukm-unpad. *Jurnal Personalia Pelajar*. 19:17–30.

- Nor Khayati Basir, Mohd Isa Hamzah & Khadijah Abdul Razak. 2017. Sikap Dalam Pembelajaran Berasaskan Projek Terhadap Pencapaian Pelajar Di Politeknik Perak. *Tinta Artikulasi Membina Ummah*. 3 (1):1–14.
- Norasmah Hj Othman, Zaidatul Akmaliah Lope Pihie, Mohd Ibrahim Nazri & Rohani Ahmad Tarmizi. 2003. Aplikasi Model Kolb dalam Program Keusahawanan Remaja. *Jurnal Teknologi*. 38 (E):49–64. doi:10.11113/jt.v38.514.
- Norazila Mat, Jamsari Alias, Nazri Muslim & Nur Atiqah Abdullah. 2015. “Experiential Learning” dan “Service Learning”: Ke Arah Meningkatkan Kemahiran Insaniah Pelajar UKM. *Jurnal Personalita Pelajar*. 18 (1):55–64.
- Pamela Steinke & Peggy Fitchy. 2007. Assessing Service-Learning. *Research & Practice in Assessment*. 2:24–29.
- Paul Benneworth & David Charles. 2013. University–Community Engagement In The Wider Policy Environment. Dlm. *University Engagement With Socially Excluded Communities*, hlm. 223–41. Dordrecht: Springer.
- Prasart Nuangchalem. 2014. Self-Efficacy And Civic Engagement in Undergraduate Students: Empirical Results of A Service Learning Program in Thailand. *International Journal for Service Learning in Engineering*. 9 (2):150–56.
- Robert Bringle & Julie Hatcher. 1995. Service-Learning Curriculum for Faculty. *Michigan Journal of Community Service- Learning*. 2:112–22.
- Seifer SD & Connors K. 2007. *Faculty Toolkit for Service-Learning in Higher Education*. Scotts Valley, CA: National Service Learning Clearinghouse.
- Wenger, E. 1998. *Communities Of Practice: Learning, Meaning And Identity*. New York: Cambridge University Press.
- Yee Mei Heong. 2011. Hubungan Antara Gaya Pembelajaran Kolb Dan Bentuk Berfikir Stenberg Dalam Kalangan Pelajar Fakulti Pendidikan Teknikal. Universiti Tun Hussein Onn Malaysia. *Seminar Pasca Ijazah yang Pertama 2011*, 16-32

MAZNAH IBRAHIM
Pusat Citra Universiti
Universiti Kebangsaan Malaysia

*Corresponding author: maznah@ukm.edu.my